

honderd jaar vrouwenkiesrecht in twee publicaties

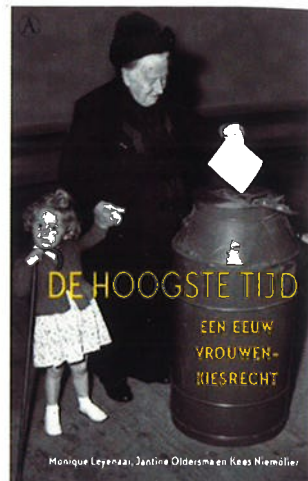
aan politieke bacteriën in een rode kakelkip

herdenking van honderd jaar vrouwenkiesrecht heeft tot nog toe een beperkt aantal publicaties opgeleverd. In deze bespreking staan er twee in een bundel geschreven door drie politicologen die de aanloop tot en de eindsfeer van het vrouwenkiesrecht in vogelvlucht schetsen evenals een publicatie over de eerste vrouwen op het politieke pluche. Deze boeken roepen de vraag op of het passieve kiesrecht uiteindelijk niet meer impact heeft gehad dan het actieve kiesrecht.

van der Steen /

... kiesrecht voor vrouwen is een uiterst moeilijke kwestie. Het is een kwestie van voor "de gehuwde vrouw". Zij zal bladen moeten bezoeken en vergaderingen bezoeken enzovoort. Vooral in tijden van spanning is de geest vol van politieke bacteriën, die zich over heel het geestelijk leven, vaak op onrustbarende plaatsen verspreiden. Maar wat blijft er dan over van de huisvrouw, van de moeder, wier natuurlijke, onafwijsbare en natuurlijke plicht het is zich van den morgen tot den avond behouden met allerlei dagelijkse dingen, die niet kunnen worden verzuimd zonder het gezin te gronde te richten. (Leyenaar, Oldersma en Niemöller, 102-103)

Deze woorden vertolkte CHU-voorman Alexander de Waard in Lohman een geluid dat in de negentiende en twintigste eeuw veel steun genoot. Kiesrecht voor vrouwen was een lastige zaak. Zijn uitspraak is opgetekend door de politicologen Monique Leyenaar, Jantine Oldersma en Kees Niemöller in *De hoogste tijd. Een eeuw vrouwenkiesrecht*. Deze bundel biedt meer dan de titel suggereert. Niet alleen beschrijven de auteurs de effecten van honderd jaar vrouwenkiesrecht, ook besteden ze ongeveer de helft van hun publicatie aan de hieraan voorafgaande strijd. Het andere deel bevat hoofdstukken over het verloop van het actief kiesrecht en activiteiten van individuele vrouwen, vrouwenorganisaties en politieke partijen. *De hoogste tijd* vertelt een verhaal dat loopt van 'einde van het passieve kiesrecht voor vrouwen' naar 'geleidelijk meer vrouwen in de politiek' totdat de vooruitgang plotseling stopt. De huidige opkomst van populistische partijen, populisme en wereldwijde spanningen maken duidelijk dat een gelijkwaardige rol van vrouwen in de politiek een vanzelfsprekendheid is.

kleine biografische portretten bij plaatsten. Dit resulteert in een handzaam en toegankelijk overzicht. De auteurs leunen sterk op enkele oudere publicaties zoals de klassieker *Van Moeder op dochter* (oorspronkelijk 1948) en de proefschriften van Leyenaar (1989) en Hella van de Velde (1994). Dit zegt iets over de stand van het onderzoek, maar enkele meer recente publicaties worden gemist.

De auteurs richten zich met name op het Nederlandse parlement en laten andere politieke niveaus vrijwel buiten beschouwing, evenals de koloniën. Ze analyseren onder meer de vraag of vrouwen anders stemmen dan mannen. Uit het bronnenmateriaal, dat niet voor iedere periode van even goede kwaliteit is, blijkt dat er af en toe kleine verschillen zijn. Maar op een termijn van honderd jaar zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke kiezers als het gaat om opkomst en partijvoorkeur. Op deze uitkomst hadden voorvechters van het actieve vrouwenkiesrecht waarschijnlijk niet gerekend! Wel blijkt dat vrouwen vaker op een vrouw stemmen.

De auteurs beschrijven ook de 'vrouwenrevolutie' verbonden aan de nieuwe sociale bewegingen die in de jaren zeventig opkomen. De feministische politici uit die tijd contrasteren met politici uit eerdere periodes, de zogenaamde huisvrouw-politici. (168) Deze zouden zich volgens de auteurs vooral richten op beleidsterreinen in het verlengde van een huisvrouwenbestaan. Niet alleen wordt de omschrijving huisvrouw-politicus niet goed uitgewerkt, ook doet deze beschrijving onvoldoende recht aan de succesvolle inzet voor vrouwenrechten van parlementariërs zoals Jo Westerman, Corry Tendeloo en Hilda Verwey-Jonker. Om in de vorige eeuw met succes politiek te kunnen bedrijven waren op verschillende momenten uiteenlopende strategieën en praktijken nodig, iets waar Leyenaar, Oldersma en Niemöller zich meer

der Steen voor het individu. Hij schreef een vlot leesbaar boek, gebaseerd op onderzoek en literatuur. Helaas ontbreken voetnoten, waardoor de vindplaats van mooie anekdotes of fraaie uitspraken soms onduidelijk blijft. Via de biografische invalshoek belicht hij steeds 'een eerste vrouw' in diverse politieke gremia en plaatst haar in een breder kader. Omdat

oor het lokale en provinciale niveau levert stukken over bekende pioniers als Suze Carry Pothuis-Smit ook verhalen op over vrouwen. Een nabeschouwing waarin hij maakt van een eeuw vrouwelijke politieke leek echter.

'eersten' was commissaris van de koningin tuis, benoemd in 1974. Zelfs koningin Julia gewild dat er nu eindelijk eens een vrouw provinciale post terecht kwam. Het werd eens de toenmalige minister van Binnenlandzelm de Gaay Fortman, hoefde men hier naging te zijn voor openbare ordeproblemen. De lingsacties had hij niet voorzien....

g van mijn eigen onderzoek naar de eerste gemeenteraden besteedt Paul van der dacht aan Willy Hofman-Poot en Stiena s, de eerste wethouders in 1919 in respectaan en Valkenburg. Ruypers-Erens werd direct loco-burgemeester. Opmerkelijk is n waren door de mannelijke inwoners van op een moment dat ze als gehuwde vrouandelingsonbekwaam waren. Net als Ruyvam de eerste vrouwelijke burgemeester rs-Beliën uit een politieke familie. Ze versturen van haar gemeente Oost-, West- en met het ouderschap in een gezin en wilde an dit 'grote huishouden' zijn. (77)

gaat het om kleine aantallen en daarbij rafische aanpak. De portretten van Paul van beknopt en smaken naar meer. Ze laten rste vrouwen niet alleen over veel politiek ok over een enorm doorzettings- en incasgen moesten beschikken. Hun kwaliteiten

maar ook een Haagse prostitutiezone. Senator Carrie Pothuis-Smit werd beschimpt als "rode kakelkip" en collegae die vrouwelijke politici weigerden een hand te geven waren niet uitzonderlijk.

De vrouwen in het boek van Paul van der Steen waren vrijwel allemaal politiek actief in de periode tussen het verwerven van het passief vrouwenkiesrecht en de publicatie van *Het onbehagen bij de vrouw* van Joke Smit in 1967. Dit waren volgens Leyenaar, Oldersma en Niemöller 'huisvrouwen-politici'. Zij moesten hun politieke strategieën afstemmen op wat in hun tijdsgewricht kansrijk was. Anders dan feministische politici uit de jaren zeventig geloofde de eerste minister Marga Klompé in de weg van de geleidelijkheid. "Het duurt een hele tijd voordat je de mentaliteit ombuigt. Als er maar steentjes worden gelegd", zo verklaarde zij. (Van der Steen, 106) En de eerste vrouwelijke staatssecretaris, Anna de Waal, sprak over hun rol als "zuurdesem in het brood". Van de buitenkant niet zichtbaar, maar ondertussen wel het brood laten rijzen.

Deze politici lieten overtuigend zien dat het passieve kiesrecht vrouwen voor het eerst zichtbaar maakte op plekken die met politieke macht waren verbonden en zij versterkten langzaam maar zeker de positie van vrouwen. Onder meer zorgde Jo Westerman ervoor dat het burgermeestersambt voor vrouwen werd opengesteld. De versterking van de juridische positie van gehuwde vrouwen was eveneens aan de inzet van vrouwelijke parlementariërs te danken. Zo maakt Paul van der Steen duidelijk dat het passieve vrouwenkiesrecht betekenisvol was waar Leyenaar, Oldersma en Niemöller aantonen dat het actieve kiesrecht niet voor ingrijpende politieke verschuivingen zorgde.

Tot slot. De herdenking van honderd jaar vrouwenkiesrecht heeft weinig nieuw onderzoek opgeleverd. Juist omdat relevante literatuur vaak van oudere datum is, de theorievorming over gender is verfijnd en omdat bronnenmateriaal zoals kranten en parlementaire handelingen nu eenvoudig digitaal doorzoekbaar is, was dit een uitgelezen gelegenheid om nieuw onderzoek te stimuleren. Zoals Jeroen de Wildt elders in dit nummer aantoonde, heeft de stuurgroep die de herdenking heeft voorbereid, hier een gouden kans laten liggen. ///

Monique Leyenaar, Jantine Oldersma en Kees Niemöller, *De hoogste tijd. Een eeuw vrouwenkiesrecht* (Amsterdam 2019) 301 pagina's

Paul van der Steen, *De ongehoorde helft. De eerste vrouwen op het politieke pluche* (Nijmegen 2019) 153 pagina's

Margit van der Steen is universitair docent (Universiteit Leiden) en managing director van de landelijke Onderzoeksschool Politieke Geschiedenis (KNAW Huygens